

Til: postmottak@kld.dep.no

Klima- og miljødepartementet, Naturforvaltningsavdelingen og Klimaavdelingen

Nøtterøy 4. februar 2024

23/5569 Innspill til natur- og klimameldinger

fra Ann Norderhaug, tidligere forskningsleder for kulturlandskap i Bioforsk/NIBIO. Mottaker av Nordisk råds Natur- og miljøpris 2005 for mitt arbeid med det nordiske kulturlandskapet.

Det er meget positivt at regjeringen nå skal legge fram en stortingsmelding for å følge opp den nye internasjonale naturavtalen og en stortingsmelding om klima for perioden fram mot 2035. Det er også positivt at man har tatt initiativ til disse innspillmulighetene. Det har alt kommet inn mange gode innspill, **men jeg ser med stor bekymring at kulturlandskapets biologiske mangfold i liten grad har fått oppmerksomhet. Nesten en tredjedel av de trua, rødlista artene i Norge er knyttet til kulturlandskapet og de kan ikke reddes bare med vern.** De kulturbetinga (semi-naturlige) naturtypene har vært en karakteristisk del av vårt landskap i tusener av år, så lenge at mange ser dem som «naturlige». Men **de må brukes og skjøttes på riktig måte for å bli ivaretatt.** Kystlynghei som ikke brukes blir forvokst og brannfarlig, hagemark blir til skog, strandengene blir erstattet av takrør, til og med ovenfor skoggrensen gror de gamle beite- og slåttemarkene igjen med vier, einer eller dvergbjørk. Det er opphør av bruk og gjengroing som er den største trusselen, men også intensivering (oppdyrking og/eller gjødsling) og nedbygging har bidradd til at de kulturbetinga naturtypene forsvinner (Jakobsson & Pedersen 2020).

Muligheten for å ivareta de kulturbetinga naturtypene påvirkes sterkt av jordbrukspolitikken.

Et svar på spørsmål 1 i innspillsrunden, *Når vi i 2050 har nådd natur- og klimamål, hva er de tre viktigste grepene som ble gjort i dag for å komme dit?* blir derfor: Jordbruket må omstilles slik at man både reduserer klimautslipp og forhindrer tap av biologisk mangfold. Matproduksjonen må baseres på norske ressurser og man må bryte utviklingen mot den kapitalintensive produksjonen. **Man må opprettholde jordbruk i hele landet og en variert bruksstruktur.** Det biologiske mangfoldet i Sør-Norge er ikke det samme som i nord og færre og større bruk gjør det vanskeligere å opprettholde det biologiske mangfoldet (Klimautvalget 2050). Jordbruksproduksjonen må baseres på norske ressurser og jordbruksarealene brukes på en mest mulig hensiktsmessig måte. På dyrka mark må man «bygge en sunn jord» og først og fremst bruke den til matproduksjon, mens beitedyrene i større grad må utnytte naturbeitemark/utmarksbeite. Videre er **opprettholdelse av seterdrift og utmarksbeite helt avgjørende for jordbrukets biologiske mangfold** fordi dette mangfoldet i dag først og fremst finnes i utmarka.

I åkerlandskapene finnes det i dag oftest små muligheter for de kulturbetinga naturtypene og deres mangfold av planter, dyr og andre organismer. Derfor er det viktig at det finnes støtteordninger for å **ta vare på og skjøtte** dem som finnes, som **åkerholmer, åker- og veikanter og steingjerder**. På den

måten kan man både opprettholde habitater for trua arter og skape et **nettverk** som gjør det mulig for planter og dyr å forflytte og spre seg i åkerlandskapet.

Klima- og miljødepartementet har som målsetting at «Ingen arter og naturtyper skal utryddes og utviklingen til trua og nær trua arter og naturtyper skal bedres». Videre heter det at «Ivaretagelse av sterkt trua og kritisk trua ansvarsarter og trua naturtyper og naturtyper som er viktige for trua arter blir prioritert». Kulturlandskap og åpent lavland har flest trua arter (1546) og flest trua naturtyper (14) (Prop. 1 s 2023-2024 Klima- og miljødepartementet). Naturindeks dokumenterer at utviklingen for disse artene og naturtypene fortsatt er negativ (Jakobsson & Pedersen 2020). Det betyr at innsatsen for Kulturlandskap og åpent lavland må forsterkes hvis Klima- og miljødepartementets målsetting skal nås. **Utvalgte kulturlandskap i jordbruket** har vist seg å være en vellykket form for «vern» av kulturlandskapets natur- og kulturverdier (Vistad m.fl. 2013). Antall Utvalgte kulturlandskap bør derfor økes. Støtteordninger for **tiltak for ville pollinerende insekter** og til **tiltak i kulturlandskapsområder, som er registrerte som verdifulle** bør også økes.

Hvis vi skal ivareta det biologiske mangfoldet som er knyttet til kulturlandskapet, er opprettholdelse av nok kulturbetinga grasmarker kanskje den viktigste innsatsen (Smith 2019). Slåttemark ble i 2011 utvalgt naturtype og har fått en handlingsplan. Men vi trenger en **handlingsplan for naturbeitemark** som kan bidra til en bedre samordnet forvaltning av det biologiske mangfoldet som er knyttet til kulturlandskapet. Gjenværende slåttemarker er ofte små og fragmenterte. Fragmentering og isolering fører gjerne på sikt til reduisering av artsinnholdet i habitatet. Naturbeitemark har foreløpig ikke gått like sterkt tilbake som slåttemark. Det finnes derfor muligheter for å ivareta større områder der det fortsatt finnes flere naturbeitemarker nær hverandre og et aktivt jordbruk med beitedyr.

Bruk av utmarksbeite/naturbeitemark kan bidra også til andre landbrukspolitiske mål som god forvaltning av genressurser gjennom bruk og vern. I utmarksbeiter/naturbeitemark vokser flere ville slektninger til viktige mat- og fôrplanter, som inngår i Den internasjonale plantetraktatens multilaterale system.

Av hensyn til klima er det et ønske å redusere antall drøvtyggere. En slik reduksjon må imidlertid ikke gå på bekostning av beiting på naturbeitemark/utmark og biologisk mangfold. Metanutslippet kan for øvrig være mindre på beite. <https://okologisknorge.no/aktuelt/oekomelk-er-den-beste-klimamelken/>

Utmarksbeite/naturbeitemark kan også bidra positivt til karbonlagring. Grasmark inneholder store karbonlager (Bai & Cotrufo 2022), men hvor mye varierer bl.a. med klima, jordtype, vegetasjon og beitetrykk. Utmarksbeiter/naturbeitemark dekker store arealer og forvaltning av dem som påvirker karbonlagringen vil kunne gi store utslag på det nasjonale karbonbudsjettet. Det trengs imidlertid mer kunnskap for at de skal kunne inngå i klimaregnskapet (Rasse m.fl. 2019).

I tillegg bidrar utmarksbeite/naturbeitemark til matsikkerhet og beredskap ved å gjøre det mulig å utnytte naturressurser som ellers ikke kunne blitt utnyttet til matproduksjon. I Nordisk ministerråds rapport om «Future Nordic diets» (Karlsson m.fl. 2017) understrekes det at dette spiller en meget viktig rolle for Norges muligheter for å øke selvforsyningsgraden.

Naturkrisen og klimakrisen kan ikke løses hver for seg. På FNs biodiversitetskonferanse COP15 i desember 2022 ble det framhevd at **det ikke finnes noe stabilt klima eller en bærekraftig utvikling uten biologisk mangfold**. Det er derfor viktig «å tenke helhet».

Referanser

Bai, Y., & Cotrufo, M. F. (2022). Grassland soil carbon sequestration: Current understanding, challenges, and solutions. *Science*, 377(6606), 603-608.

Jakobsson, S. & Pedersen, B. (red.) 2020. Naturindeks for Norge 2020. Tilstand og utvikling for biologisk mangfold. NINA Rapport 1886.

Karlsson, J., Röös, E., Sjunnestrand, T., Pira, K., Larsson, M., Hessellund Andersen, B., Sørensen, J., Veistola, T., Rantakokko, J., Manninen, S. & Brubæk, St. 2017. Future Nordic Diets. TemaNord 2017:566.

Klimautvalgets NOU 2023: 25 Omstilling til lavutslipp – Veivalg for klimapolitikken mot 2050.

Prop. 1 s 2023-2024 Klima- og miljødepartementet.

Rasse, D., Økland, I., Bárcena, T.G., Riley, H., Martinsen, V., Sturite, I., Joner, E., O'Toole, A., Øpstad, S., Cottis, T. & Budai, A. 2019. Muligheter og utfordringer for økt karbonbinding i jordbruksjord. NIBIO rapport, Vol. 5, Nr. 36, 2019.

Smith, H. G. 2019. Ett ekologisk landskapsperspektiv för att bevara biologisk mångfald och ekosystemtjänster i det svenska jordbrukslandskapet. s. 74-85 i Ihse, M. (red.) Landskap – ett vidsträckt begrepp. En antologi om landskap. KSLAT nr 5-2019

Vistad, O.I., Skjeggedal, T., Berglann, H., Bugge, H.C., Ann Norderhaug, A., Rønningen, K., Grete Swensen & Øian, H. 2013. Grønt partnerskap i landskapsforvaltning – erfaringer fra prosjektet "Utvalgte kulturlandskap i jordbruket". Utmark nr 1-2013